

Gine-Bissau: Ordu, İktidar İçin Yeni Bir Anayasa mı Yazıyor?

Gine-Bissau'da bugün yaşananlar, Batı Afrika'daki bu küçük ülkeyi tüketen askeri darbeler silsilesinin sadece yeni bir bölümü değil, aksine siyasi sistemin kendisini yeniden inşa etme girişimi gibi görünüyor. Zira ülke, 30 Ağustos 2026'da yapılacak yeni anayasa referandumuna hazırlanırken, mesele anayasa maddelerinin değiştirilmesinden çok daha büyük gibi görünüyor; yani devletin yapısı, cumhurbaşkanının konumu, parlamentonun rolü ve ordunun siyasetteki etki sınırları üzerine verilen bir mücadele gibi görünüyor.

Gine-Bissau, Gine ve Yeşil Burun'un Bağımsızlığı için Afrika Partisi'nin önderlik ettiği uzun bir savaşın ardından 1974 yılında Portekiz'den bağımsızlığını kazandı. Ancak bağımsızlık, ordunun siyasete müdahalesine son vermedi. Zira 1980 yılında, bir askeri darbeyle Cumhurbaşkanı Luís Cabral devrildi ve "Nino" olarak bilinen João Bernardo Vieira iktidara geldi; böylece, iktidarın cumhurbaşkanlığında yoğunlaşması ve ordunun siyasi hayata müdahalesiyle karakterize edilen uzun bir dönem başladı.

Siyasi çoğulculuğun başlamasıyla birlikte ülke istikrara kavuşmadı. Zira 1998 yılındaki darbe girişiminin ardından iç savaş patlak verdi ve 1999'da Vieira'nın devrilmesiyle son buldu. Ardından 2003 yılında Başkan Kumba Yala'yı deviren yeni bir darbe gerçekleşip 2009 yılında Vieira suikasta uğrarken, 2012 yılında ise seçim sürecinin önünü kesen bir başka askerî darbe yaşandı. Ayrıca ülke, sonraki yıllarda da defalarca darbe girişimlerine ve siyasi krizlere tanık oldu.

Bu nedenle 1993 Anayasası'nın hazırlanması, devlet başkanı, başbakan ve parlamento arasında yetki paylaşımına dayanan yarı başkanlık sistemi aracılığıyla, başkanın elindeki yetkinin yoğunlaşmasını sınırlamaya yönelik bir girişim olarak ortaya çıktı. Hedef ise, ülkenin Vieira döneminde tanık olduğu aşırı merkezîyetçi yönetim modelinin geri dönmesini engellemektir.

Ancak sorun sadece metinlerde değildi; zira ordu temel bir siyasi aktör olmaya devam ederken, sivil kurumlar zayıf kalmaya devam ettiği gibi cumhurbaşkanlığı, hükümet ve parlamento arasında yetkiler mücadelesi de devam etmişti.

2025 yılının Kasım ayında, ordu yeniden ön plana çıktı; cumhurbaşkanlığı seçimlerinin oy sayımı devam ederken Cumhurbaşkanı Umaro Sissoko Embaló'yu devirdi ve seçim sürecini durdurdu; böylece ülke, Horta Inta-A Na Man'ın liderliğinde bir geçiş dönemine girdi. Araştırma kaynakları, 2025 darbesinin 1980'den bu yana başarılı olan beşinci darbe olduğunu belirtiyor.

Ancak bu kez yeni olan, ordunun geçiş dönemini yönetmekle yetinmemesi, aksine bundan sonra gelecek yönetimin kurallarını yeniden tanımlamak istiyor gibi görünmesidir.

Referanduma sunulan anayasa, devletin yapısında önemli bir dönüşümü temsil ediyor. Zira bu anayasa, başbakanı ve hükümet üyelerini atama ve görevden alma, Bakanlar Kurulu'na başkanlık etme, bakanlıkları kurma veya

kaldırma da dahil olmak üzere devlet başkanına hükümet üzerinde daha geniş yetkiler tanımaktadır. Ayrıca Parlamento'daki sandalye sayısını 102'den 65'e düşürürken, seçim bölgelerinin sayısını da 29'dan 12'ye indirmektedir.

Böylece Gine-Bissau, iktidarın paylaşımına dayanan yarı başkanlık modelinden yürütme yetkisinin daha fazla merkezileştiği başkanlık modeline yönelmektedir.

İşte en hassas mesele de burada yatıyor: Ordu, daha istikrarlı bir sistem mi, yoksa daha kolay kontrol edilebilir bir sistem mi inşa etmek istiyor?

Değişim yanlıları, cumhurbaşkanı ile başbakan arasındaki ikili yetkinin tekrarlanan krizlerin nedenlerinden biri olduğunu ve cumhurbaşkanına daha net yetkiler verilmesinin kurumsal çatışma durumuna son verebileceğini söyleyebilir. Ancak projenin muhalifleri, parlamentonun ve başbakanın rolünün azaltılmasının ve yetkinin yeniden cumhurbaşkanlığı makamında yoğunlaştırılmasının, 1993 Anayasası'nın aslen çözmeye çalıştığı sorunu yeniden ortaya çıkarabileceğini düşünüyorlar.

Yeni sistem, başkanın gücü ve konumunun başbakandan bağımsız olması açısından genel olarak Amerikan başkanlık sistemine yakın gibi görünebilir ancak Amerikan sisteminin bir kopyası da değildir. Gine-Bissau projesi ise, parlamentonun ve hükümetin varlığını sürdürdüğü ancak cumhurbaşkanlığı kurumunun belirgin bir üstünlüğe sahip olduğu, son derece merkeziyetçi bir başkanlık sistemine daha yakın görünmektedir.

Yeni anayasa, seçilmiş bir parlamento kurumu aracılığıyla değil, askeri bir darbeye iktidara gelen geçiş yönetiminin gölgesinde gündeme getirilmiştir. Muhalefet, başta Gine ve Yeşil Burun Afrika Bağımsızlık Partisi olmak üzere, referandumu boykot etme çağrısında bulunarak, anayasayı hazırlayan kurumların seçimle elde edilmiş bir meşruiyete sahip olmadığını ifade etmektedir.

Buradaki soru şudur: Ordu iktidarı devredecek mi, yoksa devretmeden önce iktidar kurallarını yeniden mi formüle edecek?

Anayasa kabul edilir ve ardından Aralık 2026'da planlanan seçimler yapılırsa, askeri otorite ülkeyi yeniden sivil yönetime devrettiğini söyleyebilir. Ancak muhalifleri, ordunun geçiş sürecini yönetmekle yetinmediğini, aynı zamanda çekildikten sonra ülkeyi yönetecek siyasi sistemi yeniden tasarladığını söyleyeceklerdir. Bu ise Bissau deneyimindeki en önemli açıdır. Zira geleneksel darbe, ordunun iktidarı ele geçirip ardından doğrudan yönetmesi anlamına gelmektedir.

Gine-Bissau'da ortaya çıkabilecek model ise; ordunun iktidarı ele geçirmesi, ardından mevcut kurumları askıya alması, yeni bir anayasa hazırlaması, cumhurbaşkanlığının yetkilerini genişletmesi ve yeni kurallar temelinde seçimlere davet etmesi gibi çok daha karmaşıktır. Yani ordunun, rejim üzerinde iz bırakmak için mutlaka cumhurbaşkanlığı sarayında kalmasına gerek yoktur. Bu süreç başarılı olursa, doğrudan askeri yönetimden, daha merkezi bir başkanlık sistemi kapsamında seçilmiş bir sivil yönetime geçişe tanık olabiliriz.

İşte burada yaklaşan seçimler, tek başına referandum değil, gerçek bir sınav haline gelmektedir.

Gine-Bissau darbeler konusunda yeni bir ülke değildir; zira bağımsızlığından bu yana tekrarlanan darbeler, siyasi çatışmalar, suikastlar ve cumhurbaşkanlığı, ordu ile sivil kurumlar arasındaki rekabet döngüsünden muzdarip olan bir ülkedir.

Çünkü ordu seçimleri iptal etmek istediğini söylemiyor, aksine bunların düzenlenmesinden bahsediyor. Sivil kurumları ortadan kaldırmak istediğini söylemiyor, aksine onları yeniden şekillendirmek istiyor. Mutlaka kalıcı bir askeri yönetimin kurulmasına yönelmiyor; aksine cumhurbaşkanlığı kurumunu daha güçlü hale getirecek bir anayasanın oluşturulmasına yöneliyor.

Bu nedenle önümüzdeki haftalar ve aylar boyunca cevaplanacak soru sadece “Gine-Bissau sivil yönetime geri dönecek mi?” değildir; aksine “Hangi sivil yönetim geri dönecek?” sorusudur.

Eğer anayasa onaylanır, özgür ve rekabetçi seçimler yapılır ve ordu iktidarı seçilmiş cumhurbaşkanına devrederse, Bissau, yetki dağılımının daha net olduğu ve -teorik olarak- cumhurbaşkanı ile başbakan arasındaki çatışmayı aşma kapasitesi daha yüksek olan yeni bir başkanlık cumhuriyeti kurma yolunda olabilir. Ancak yeni yetkiler, muhalefeti dışlamak, parlamentoyu küçültmek ve askeri kurumun perde arkasındaki etkisini sürdürmek için bir araç haline gelirse, ülke eski sorunun yeni bir versiyonuyla karşı karşıya kalabilir: Yani iktidarın devletin zirvesinde yoğunlaşması ve siyasetin başarısız olduğu durumlarda ordunun nihai karar mercii olarak kalması gibi.

1993 Anayasası ile cumhurbaşkanlığındaki yetki yoğunlaşmasını sınırlamaya çalışılan bir ülke, üçten fazla on yıllık darbeler ve krizlerin ardından bugün, yeniden daha güçlü bir cumhurbaşkanlığı kurmaya yolunda ilerliyor olabilir. Bugün Gine-Bissau'yu Batı Afrika'da takip edilmeyi hak eden en önemli siyasi deneyimlerden biri haline getiren bir soru.

Yani burada, Bissau'nun uzun vadeli bir askeri rejime ya da ordunun etkisi altındaki aşırı merkezi siyasi bir sisteme dönüşmesinin, ülkeyi Mali, Burkina Faso ve Nijer'de tanık olunan gidişata daha da yaklaştılabileceğine dikkat çekiyoruz. Nitekim üç ülke de Fransız bağımlılığından tamamen uzaklaştı; zira Mali'de 2021 yılında iktidar içinde ikinci darbe gerçekleşmiş, Burkina Faso'da 2022 yılında Yüzbaşı İbrahim Traoré iktidara geldiği bir darbe olmuş ve Nijer'de ise 2023 yılında Cumhurbaşkanı Muhammed Bazum'u deviren ve General Abdurahman Tiani'yi iktidara getiren bir darbe yaşanmıştır. Bu üç ülke artık sadece “ECOWAS'ı (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) ve Batı'yı reddediyoruz” demekle kalmamış, aksine kendilerine özgü alternatif bir bölgesel çerçeve oluşturmaya da başlamıştır; bu gelişme, bu üç ülkenin deneyimini Bissau açısından önemli bir hale getirmektedir. İktidara gelen bu askeri rejimler, egemenliği geri kazanma ve güvenliği sağlama sloganları taşımaktadır.

Bissau'nun önemi gücünde değil, konumundadır; zira o, Atlantik, Sahel, ECOWAS ve Afrika'daki nüfuz için uluslararası rekabet olmak üzere dört güzergâhın kesişiminde yer alan küçük bir devlettir.

Özellikle Afrika'dakiler olmak üzere tüm İslam ülkeleri, bugün uluslararası çatışmanın hedefinde olup, Afrika'nın daha önce yaşadığı durumdan farklı yeni bir aşamaya girmektedir. Bu nedenle bu bölgedeki ve genel olarak da Afrika'daki Müslümanları, bir zamanlar beldelerini yöneten ve onun gölgesinde izzet ve güvenlik içinde yaşadıkları İslam'ın yeniden hüküm sürmesi için harekete geçmeye çağırıyoruz; bu izzet ve istikrarı ise ancak şeriatın yeniden uygulanması ve Müslümanların hayati meselelerine bağlı kalmaları sağlayacaktır; hayati meselelerin başında da Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in bize müjdelediği Hilafet Devleti'nin kurulması gelmektedir ki, bu ise artık çok yakındır.

O halde kara kıta, onun geri dönüşünün beşiği ya da kurulmasına yardımcı olsun. Allah'ım, bunu bize bir an önce nasip et ki, İslam'ın izzetini yeniden kazanalım, kapitalizmin zulmünden ve ülkemizin zenginliklerinin yağmalamasından, ülkemize ve evlatlarımıza yönelik tahribatından kurtulalım ve Allahu Teala'nın şöyle buyurduğu gibi bir duruma geri dönelim: **كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ مِّنْهُمْ أَكْثَرُ هَٰذَا** **“Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmetsiniz; marufu emreder, münkeri nehyedersiniz ve Allah'a inanırsınız. Eğer Ehli Kitap'da (Yahudiler ve Hristiyanlar) iman etseydi kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler vardır, fakat çoğu fasıktır.”** [Al-i İmran 110]

Hizb-ut Tahrir Merkezi Medya Ofisi İçin Yazan

Nebil Abdulkerim